

3. Кримінальний кодекс України[зі змінами, внесеними відповідно до Закону №218 – VII від 02.03.2015, ВВР, 2015, №17, ст.122]/[Електронний ресурс]// Офіційний веб-сайт Верховної Ради України: Законодавство України. – Режим доступу : <http://zakon1.rada.gov.ua/laws/show/2341-14/page5>. – Назва з екрану.

4. Уголовный кодекс Российской Федерации [Электронный ресурс]. – Режим доступа: http://www.ug-kodeks.ru/ug/ug-kodeks.ru/ugolovnij_kodeks_-_glava_20.html. - Название с экрана.

5. Уголовный кодекс Республики Казахстан [Электронный ресурс]. – Режим доступа: http://online.zakon.kz/Document/?doc_id=1008032#sub_id=1360000. - Название с экрана.

6. Уголовный кодекс Республики Беларусь [Электронный ресурс]. – Режим доступа: http://www.pravo.by/world_of_law/text.asp?RN=hk9900275#&Article=174. - Название с экрана.

7. Уголовный кодекс Латвийской Республики[Электронный ресурс]. – Режим доступа: http://www.pravo.lv/likumi/07_uz.html. - Название с экрана.

С.Р. Багіров, к.ю.н., доцент, доцент кафедри кримінального права і процесу Юридичного інституту Національного авіаційного університету

**В.В. СТАШИС – НАУКОВИЙ КОНСУЛЬТАНТ ПЕРШОЇ В УКРАЇНІ
ДОКТОРСЬКОЇ ДИСЕРТАЦІЇ З ПИТАНЬ ПРИЧИННОСТІ У
КРИМІНАЛЬНОМУ ПРАВІ**

У статті здійснюється розгляд основних положень першої в Україні дисертації на здобуття наукового ступеня доктора юридичних наук зі

спеціальності кримінальне право та кримінологія; кримінально-виконавче право.

Ключові слова: кримінальне право, причинний зв'язок, причинність, причина, умова, діяння, наслідки, випадковість, необхідність

In the article realize a consideration of the main provisions of the first in Ukraine dissertation for the degree of Doctor of Science, specialty Criminal Law and Criminology; penal law.

Keywords: criminal law, causal connection, causality, cause, condition, act, consequences, contingency, necessity

Проблема причинності небезпідставно вважається однією із найскладніших у науці. В наш час відбувається зміна застарілих позицій, що не відповідають основним положенням сучасної наукової думки. Водночас мислячі автори розуміють, що не все нове обов'язково є прогресивним, так само як і не завжди застаріле може бути регресивним. До таких вчених можуть бути віднесені автор дисертації «Теоретичні проблеми причинно-наслідкового зв'язку у кримінальному праві (філософсько-правовий аналіз)» [1; 2] Наталія Миколаївна Ярмиш і, зрозуміло, її науковий консультант Володимир Володимирович Сташис.

Стосовно науки кримінального права України можна впевнено зазначити, що до появи вищевказаної праці комплексно проблема причинного зв'язку у вітчизняній юридичній науці ніколи не досліджувалася. Окремі наукові праці, присвячені юридичній стороні проблеми причинного зв'язку (З.М. Соколовського [3], М.С. Романова [4]) в якості предмета дослідження мали в основному криміналістичні аспекти зазначеної проблематики.

Дисертація Н.М. Ярмиш присвячена аналізу причинного зв'язку в самому широкому його розумінні, що належить до всіх сфер буття, тобто у філософському тлумаченні. Варто віддати належне науковій сміливості автора та її наукового консультанта. Торкнутися проблеми причинності в правознавстві на монографічному рівні означало постановку перед ними неодмінного завдання привнесення наукової новизни в результаті дослідження. І з цим завданням дослідники успішно впорались.

Висновки з дослідження містять низку позитивних моментів, на яких хотілося б зупинитись докладніше.

У дисертації послідовно проводиться і обстоюється теза щодо об'єктивного характеру причинного зв'язку, який не залежить від свідомості людини, що його ініціювала [1, с. 13]. Ця теза є, на нашу думку, цілком правильною.

У дослідженні не уникли розгляду і надзвичайно складної проблеми співвідношення причин і умов явища, яка має принципову важливість для кримінального права. Тут автор дисертації дійшла цілком обґрунтованих висновків, що як причина події може виступати не будь-яка умова, а лише така, що породжує. І взагалі, такий, що породжує, характер спричинення – це і є те, що становить специфіку причинного зв'язку, відрізняє його від всіх інших видів зв'язку [1, с. 6].

Особливе місце в дисертації посідає дослідження питання про необхідний і випадковий причинний зв'язок. Н.М. Ярмиш виступає переконаним прихильником позиції, що причинний зв'язок не можна зводити до однієї необхідності, тому що це буде одностороннім розглядом причинності. На думку дослідниці, до сьогодні у вченні про причинний зв'язок в доктрині кримінального права існує помилкове ототожнення необхідності з неминучістю. Більш того, автор йде далі і стверджує, що ані випадковість, ані необхідність використовуватися для визначення причинного зв'язку як онтологічної категорії не можуть [1, с. 17]. Ми вважаємо, що варто погодитися із розумінням Н.М. Ярмиш випадкових подій. Випадкове існує не в царині відносин причин і наслідків, а в царині утворення самих причин. Після того, як причина сформувалась, вона породжує наслідок. Про «випадкову причинність» може йтися лише в тому сенсі, що будь-яка причина стає такою випадково, тобто випадково складаються самі «компоненти причини» [1, с. 6].

Н.М. Ярмиш обґрунтовано критикує ймовірнісну теорію причинності в її кримінально-правовій інтерпретації, пропоновану деякими криміналістами. Встановлення певних зв'язків між явищами в статистичному плані зовсім не

доводить наявності причинного зв'язку при розгляді конкретної пари явищ [1, с. 17].

Заслуговує на підтримку думка Н.М. Ярмиш про те, що неправильним є погляд, відповідно до якого між поведінкою кожного з другорядних співучасників і діями виконавця є причинний зв'язок. Автор бачить тут іншу, таку, що не породжує, а зумовлює, детермінацію [1, с. 8, 26].

Водночас дослідження не позбавлене і певних спірних, а також і остаточно не доведених висновків і суджень.

У дослідженні правильно вказано на термінологічну неточність, а також і передчасність, іменувати певну подію наслідком до того, як установлений причинний зв'язок її з діянням [1, с. 30-31]. Водночас спірним видається погляд про те, начебто об'єктивна сторона злочину з матеріальним складом описується за допомогою двох обов'язкових ознак – діяння і наслідку, а причинний зв'язок виступає як ознака наслідку: «Причинний зв'язок не має самостійного місця в системі ознак об'єктивної сторони, – пише Н.М. Ярмиш. – Вираз «діяння, наслідок і причинний зв'язок між ними» містить логічне протиріччя, оскільки наслідок – це і є те, що завдано, заподіяно дією. Для описання об'єктивної сторони матеріальних складів, тобто складів, що містять указівку на наслідок, немає необхідності, крім діяння і наслідку, окремо називати ще й причинний зв'язок» [1, с. 30]. На нашу думку, у теорії кримінального права обґрунтовано визнають, що використані особою для досягнення злочинного результату механізми і сили природи не є частиною дії, а характеризують саме розвиток причинного зв'язку. Якщо вважати ознаками об'єктивної сторони матеріальних складів злочинів тільки діяння і наслідок, то цей недогляд стає очевидним: використані особою механізми і сили природи до діяння не належать, до наслідку – те ж (оскільки наслідки – це самі негативні зміни дійсності, а не механізми і сили природи). Лише ознакою причинного зв'язку можна охопити ці механізми і сили природи і дати їм належне місце в структурі ознак об'єктивної сторони складу злочину.

На переконання дослідниці, для того, щоб упевнитися в наявності або відсутності причинного зв'язку між певним вчинком людини, і тією шкодою, що ймовірно з нього виникає, підходять будь-які способи. Якщо керуватися такими, різноманітними, методами, дослідження причинного зв'язку може проходити ряд етапів, кількість і послідовність яких може бути довільною і визначатися конкретним завданням, специфікою тієї чи іншої ситуації. Автором обстоюється думка, що зорієнтуватися в породженні можна, якщо застосувати метод лінгвістичної інтуїції в пізнанні причинного зв'язку. Життєві, загальноживані уявлення про причину і наслідок можуть слугувати орієнтирами у визнанні певної поведінки причиною будь-яких подій. Проте, застосування пропонованого методу видається нам спрощенням проблеми і викликає сумніви. Достатньо навести декільком юристам один із практичних прикладів, коли сукупний результат заподіюється спільними діями декількох осіб, щоб ми одержали діаметрально протилежні відповіді про те, чиїми ж діями породжений шкідливий результат. Річ у тім, що метод лінгвістичної інтуїції значною мірою залежить від розсуду суб'єкта і не може бути підданий чіткому об'єктивному аналізу механізму заподіяння шкоди, оскільки не пропонує критерію, який обмежує довжину причинного зв'язку.

Фахівці в галузі філософії правильно вважають, що поняття причинності виникло не з міркувань первісного індивіда про несподівані явища і релігійного тлумачення цих явищ, а, насамперед, на підставі практичного досвіду, емпіричних знань, первісних уявлень про конкретні факти причинної залежності, пов'язаних безпосередньо з діяльністю людини. Ми вважаємо за необхідне погодитися з думкою про те, що причинність є дотеоретичним уявленням, і що виокремлення причинних зв'язків може відбуватися і практично відбувається у величезній кількості випадків незалежно від теорії і, отже, спирається на деякі міркування суто практичного характеру. У дослідженні автор поділяє погляди вчених-філософів щодо прагматичного характеру причинного зв'язку. Водночас вважаємо за необхідне нагадати, що цю думку більш ста років тому висловив М.С. Таганцев, на думку якого

кримінальне право має справу з практичним (прагматичним) поняттям причинного зв'язку.

Проте, незважаючи на деякі спірні положення, у цілому проведене дослідження й отримані на його підставі висновки варто визнати такими, що заслуговують на увагу і відповідають вимогам наукової новизни й обґрунтованості. Завершуючи цю публікацію, хотілося б зазначити, що дисертація за глибиною розробки і цілісністю охоплення проблеми причинного зв'язку написана на високому теоретичному рівні. Дослідження залишає враження сумлінного (в науковому розумінні) ставлення до вивчення однієї з найскладніших проблем правової науки; дисертаційна праця безсумнівно є цінним внеском у загальне вчення про причинний зв'язок у кримінальному праві, за що хотілося б щиро подякувати автору – Наталії Миколаївні Ярмиш, а також віддати належне пам'яті її наукового консультанта – видатного діяча юридичної науки України академіка Володимира Володимировича Сташиса.

Література:

1. Ярмиш Н.М. Теоретичні проблеми причинно-наслідкового зв'язку в кримінальному праві (філософсько-правовий аналіз): автореф. дис. на здобуття наук. ступеня д-ра юрид. наук: спец. 12.00.08 «Кримінальне право та криминологія; кримінально-виконавче право» / Н.М. Ярмиш. – Харків, 2003. – 40 с.

2. Ярмыш Н.Н. Теоретические проблемы причинно-следственной связи в уголовном праве (философско-правовой анализ) / Наталья Николаевна Ярмыш. – Харьков: Право, 2003. – 512 с.

3. Соколовский З.М. Проблема использования в уголовном судопроизводстве специальных знаний при установлении причинной связи явлений: автореф. дисс. на соискание учен. степени д-ра юрид. наук: спец. 12.00.09 «Уголовный процесс и криминалистика; судебная экспертиза» / З.М. Соколовский. – Харьков, 1968. – 26 с.

4. Романов Н.С. Вопросы исследования причинной связи судебной автотехнической экспертизой / Н.С. Романов. – К.: РИО МВД УССР, 1973. – 60 с.

В.С. Батиргарєєва, д.ю.н., старший науковий співробітник, заступник директора з наукової роботи Науково-дослідного інституту вивчення проблем злочинності імені академіка В.В. Сташиса Національної академії правових наук України

ДО ПИТАННЯ СПІВВІДНОШЕННЯ КАТЕГОРІЙ «ІНШІ КРИМІНАЛЬНО-ПРАВОВІ НАСЛІДКИ» ТА «ІНШІ ЗАХОДИ КРИМІНАЛЬНО-ПРАВОВОГО ХАРАКТЕРУ»

Тези присвячені проблемі з'ясування змісту і визначення співвідношення понять «інші кримінально-правові наслідки» та «інші заходи кримінально-правового характеру». Разом із тим стверджується, що незважаючи на той факт, що законодавець у Кримінальному кодексі України 2001 р. спробував надати більше визначеності й чіткості у питанні правової регламентації категорії «інші кримінально-правові наслідки», однак лише шляхом системного тлумачення нормативного матеріалу, аналізу доктринальних напрацювань і дослідження історії законодавчого вирішення даної проблеми у ті чи інші періоди розвитку нашої держави можна встановити перелік інших, крім покарання, видів кримінально-правових наслідків. Системне тлумачення положень закону про кримінальної відповідальності дозволяє зробити висновок, що даний перелік представлений насамперед іншими заходами кримінально-правового характеру (розділ XIV КК України), заходами кримінально-правового характеру щодо юридичних осіб (розділ XIV¹ КК України) і примусовими заходами виховного характеру (розділ XV КК України).

Ключові слова: покарання, інші кримінально-правові наслідки, інші заходи кримінально-правового характеру, примусові заходи медичного та виховного характеру, спеціальна конфіскація.

The thesis is devoted to the problem of identifying the content and definitions of the concepts «the other criminal-legal consequences» and «other measures of criminally-legal character». At the same time, it argues that despite the fact that the legislator tried to give more certainty and clarity on the issue of legal regulation of category «the other criminal-legal consequences» in the Criminal Code of Ukraine in 2001, only by a systematic interpretation of legal material, analysis of doctrinal